

УДК 37.013

Сокол М. О., Горнініч Т. І., Смила Йоанна

ПРОБЛЕМИ ЕКСПЛІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОНЯТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядаються проблеми експлікації педагогічних понять в умовах глобалізації. Досліджується зміст сучасного понятійно-категорійного апарату педагогічної науки. Розкривається сутність і змістове наповнення означеного феномена з урахуванням модернізаційного підґрунтя. Підкреслюється, що формування понятійної системи знаходиться в постійному розвитку, наслідуючи циклову спіраль соціальної еволюції.

Ключові слова: проблема, експлікація, поняття, педагогіка, умови глобалізації, понятійно-категорійний апарат.

В умовах формування інформаційного суспільства виконання кожним учасником професійної діяльності та взаємодія основних комунікативних функцій стають невід'ємною умовою. Варто зазначити, що науково-педагогічне знання як продукт культури і її взаємодії із соціальним, природним, інформаційним середовищем завжди знаходиться в постійному розвитку, наслідуючи циклову спіраль соціальної еволюції. Воно розвивається двоюко: по-перше, еволюційно, як сприйняття й розвиток знання попередніх поколінь у національних педагогічних культурах; по-друге, стрибкоподібно й дискретно. Цей процес тісно пов'язаний з еволюцією міжнародної педагогічної понятійної системи, із концептуалізацією, переосмисленням і наповненням новим змістом традиційних педагогічних понять, прагненням до зближення національних термінологічних систем [1, с. 18]. В умовах зростання ролі мови як фактора глобальних інтеграційних процесів у галузі педагогіки й освіти він також пов'язаний із розвитком досліджень, спрямованих на інформаційно-лінгвістичне осмислення педагогічних проблем, які враховують теоретичний, методологічний і мовний понятійний плюралізм; динамічно розвивається світова педагогічна наука; висуваються на перший план питання комунікативного характеру, тобто завдання аналізу умов раціональної (виправданої) комунікації, що забезпечує однозначне тлумачення одиниць міжнародного понятійно-категорійного апарату. У них зазначається, що нові інформаційні та комунікаційні технології, з одного боку, дали «нові простори», можливості для світової педагогічної теорії й практики. Розширюється доступ до різноманітних інформаційних і комунікаційних технологій, розробляються одномовні й багатомовні інформаційно-педагогічні ресурси, бази й банки даних у галузі світової педагогіки й освіти, здійснюються порівняльні (comparative education/comparative studies in education/development education) і міжнародні дослідження (international education), нові форми проектної діяльності та професійної взаємодії в глобальній інформаційній інфраструктурі.

Створюються віртуальні науково-педагогічні та науково-дослідні спільноти, відкриваються дистанційні курси й курси навчання в он-лайн режимі, працюють віртуальні університети й віртуальні педагогічні ВНЗ. Усе це дозволяє не лише усвідомити різноманітність культурно зумовлених педагогічних систем, педагогічних концепцій і шкіл, педагогічних традицій і підходів у системі освіти, а й більш критично використовувати отримані знання в науково-педагогічних дослідженнях і практиці освіти. Досить спонтанний розвиток і організація системи понять світової освіти, зовнішні впливи на неї різних соціальних факторів, дискретний характер міжнаукових зв'язків, відсутність обліку специфічних, пов'язаних з окремими національними педагогічними культурами традицій і умов, загострили суперечності між нагромадженням конструктивного потенціалу світової науково-педагогічної спільноти й можливостями його практичного використання. Відомо, що «зближення позицій, поєднання процесів створення нового і його освоєння в полікультурному інформаційно-дослідницькому й освітньому просторі значно стримується через відсутність розроблених інтеграційних підходів, спрямованих на виявлення зв'язків і взаємодії педагогічних понять, категорій, принципів, концепцій, теорій і їх реалізацію у світовій педагогічній практиці; створення доступу до матеріалів, що становлять наукову новизну, і вироблення механізмів, які сприяють розкриттю їх співвідношення з ідеями, що посідають значне місце в сучасному науково-педагогічному світі» [2]. Звідси випливає, що міжнародна педагогічна система понять – система з безлічі різноманітних об'єктів, взаємодія і функціонування яких відбувається відповідно до складних законів і залежить від багатьох факторів, тому що понятійно-категорійний апарат – не монолітна гомогенна система, а швидше за все – сукупність систем, які частково перетинаються, утворюють сукупність елементів і форм їх парадигматичних утворень, що обслуговують ту чи іншу галузь світової педагогічної науки.

У цьому аспекті позитивно-прогресивний характер процесу розвитку міжнародного педагогічного понятійно-категорійного апарату безпосередньо пов'язується не лише зі зміною емпіричної галузі, її баченням в іншому ракурсі, а й із внесенням у неї нових елементів, подальшим удосконаленням науково-педагогічних понять як інструментів концептуалізації педагогіки. Варто зазначити, що він формується й сьогодні, відображаючи всю сукупність досягнень світової соціально-педагогічної практики, педагогічних поглядів, ідей, теорій, способів педагогічної діяльності та взаємодії; сучасну динаміку науки в умовах полікультурного інформаційно-дослідницького континууму. У цьому аспекті особливого значення набувають інтеграційні дослідження, які ґрунтуються на концепції міжнародної педагогічної термінології як узагальненому просторі та спрямовані на порівняльний аналіз і систематизацію національних понятійних систем на основі індивідуального, інформаційного прогнозування й інформаційного моделювання.

Зміна політичного клімату, розширення міжнаукових і міжкультурних контактів, інформатизація, інтернаціоналізація світової освіти сьогодні створюють абсолютно нові можливості для шляхів вирішення завдання, поставленого вище. Тому досягнення певного рівня адаптації, локалізації й інтернаціоналізації міжнародної педагогічної системи понять до нових умов полікультурної педагогічної дійсності визначають необхідність формування інших акцентів у їх дослідженні та розвитку, які передбачають лінгвокультурологічні й інформаційні параметри інтеграції педагогічного знання. Спостерігаємо тенденції взаємодії мови, педагогіки й інформаційних процесів у світовому науково-педагогічному співтоваристві, що сприятиме визначенню нових ракурсів в узгодженні міжнародного понятійно-категорійного апарату, його інтернаціоналізації на глобальному й локалізації на регіональному рівні.

Варто зазначити, що зростає інтерес до такого блоку педагогічної науки (епістемологічної одиниці) як засобу педагогіки (термін, поняття, категорія) не тільки в декларативному, а й у науково-дослідному практично зорієнтованому плані в рамках міжнародних і міждисциплінарних дослідницьких проєктів. Колективні зусилля представників міжнародної наукової спільноти мобілізуються для виявлення подібності та відмінності термінологічних систем, що розробляються в різних педагогічних культурах. Більша увага приділяється вивченню й опису походження науково-педагогічних понять, знань і знаків; відновленню контексту їх первісного вживання; розгляду їх ролі як засобу розвитку світової педагогічної науки й практики (наприклад, діяльність таких міжнародних асоціацій, як TESOL, IATEFL, MAU й ін.). Здійснюються дослідження щодо систематизації міжнародної педагогічної термінології на різних рівнях, у різних мовах, у межах інтрадисциплінарного й міждисциплінарних досліджень. Вивчається процес становлення окремих понять, їх розподіл і насичення дослідницькою проблематикою в конкретних науково-педагогічних школах.

Розробляються підходи до класифікації національної педагогічної системи понять, наприклад, російськомовної, на поняття-категорії, поняття-закони (С. В. Бондаревська, Г. І. Железовська), здійснюється її порівняльний аналіз з іншомовною педагогічною термінологією (І. Л. Колесникова, О. А. Долгіна, І. В. Бабенко, М. В. Воловикова та ін.). Розробляються проєкти, зокрема й віртуальні та дистанційні, з відбору й адаптації іншопольованих педагогічних понять; погодження, упорядкування та вдосконалення міжнародної педагогічної термінології як рушійної сили процесу інтернаціоналізації освіти (М. А. Галагузова, В. В. Краєвський, В. М. Полонський, Г. І. Саранцев та ін.). Проєктовані терміносистеми в цьому контексті розглядаються І. Ф. Ісаєвим як «згорнуте знання, що є своєрідним входом у науково-педагогічне знання» [3, с. 45], і водночас спосіб його контролю, зберігання та передачі. На думку В. В. Краєвського, «основою проєктування міжнародного педагогічного понятійно-категорійного апарату, його систематизації та впорядкування є педагогіка як глобальний інформаційний ресурс, як наука, що вивчає сутність, закономірності, принципи, методи й форми організації педагогічного процесу як чинника розвитку людини протягом усього її життя» [4, с. 112].

Проєктування міжнародної педагогічної термінології в нових умовах розвитку світової педагогічної науки й практики освіти здійснюється відповідно до загальних засад наукового пізнання, на які вона спирається. Наприклад, у вітчизняній педагогічній науці поряд із традиційним розумінням освіти як процесу й результату оволодіння людиною певною системою знань, умінь і навичок, а також способами мислення, необхідними для її повноцінного входження в соціальне й культурне життя суспільства й для виконання певних професійних функцій, існує поняття гуманістичної особистісно орієнтованої освіти. В основу освіти особистісно орієнтованого типу покладена «система антропоцентричних цінностей, яка реалізується в результаті осмислення сутнісних функцій освіти, зокрема таких, як гуманітарна, культуротворча та функція соціалізації» [5, с. 167].

Культурологічний характер сучасної педагогічної науки, її соціальне існування, заміщення континуальних об'єктів у педагогічних дослідженнях віртуальними, діалогічність і синкретизм науково-педагогічного пізнання – це прояв культурної матриці, що створює контекст для інноваційного пошуку педагогічної науки. Так, наприклад, звернення до першовитоків – гуманістичних ідей – значно розширило межі педагогічного світорозуміння. Виникають такі нові поняття, як «педагогічна аксіологія», «освітньо-педагогічна аксіологія» тощо.

Розширення зв'язків науково-педагогічних спільнот, активне використання можливостей глобальних комп'ютерних мереж для професійної взаємодії, комунікації та здійснення міжнародної проєктної діяльності, а також гетерогенність педагогічних понять як об'єкта дослідження дозволили деякою мірою подолати галузеву організацію науки в прикладному плані. Перспективними стають різні види проєктної діяльності й теоретичних розробок, так звані «комплексні програми», дисциплінарні теорії у вивченні міжнародної педагогічної термінології. У них прослідковується діалектичний характер процесу зміни педагогічної дійсності, концептуальні зрушення в науково-теоретичному розумінні проблем, тенденцій, інтегрованих процесів у світовій педагогічній науці й практиці, нові ракурси процесів розвитку педагогічних ідей, концепцій, інноваційної педагогічної практики, які супроводжуються радикальною трансформацією мови педагогічної науки.

Із позицій нової інформаційної парадигми світова педагогічна наука розглядається як найважливіший інформаційний ресурс, система знань і система інформаційних відносин, а також як педагогічна діяльність, спрямована на поглиблення знання, що здійснюється в певній системі глобальних міжкультурних наукових комунікацій. Поряд з уточненням власних концептуальних уявлень педагогіка інтерпретує й використовує емпіричні засоби, напрацьовані іншими галузями знань для просування в головному напрямку – пошуку

механізмів, що забезпечують ефективну взаємодію багатьох педагогічних феноменів, постійний приплив нових знань, розроблення педагогічних систем, підготовку й забезпечення максимальної взаємодії теоретиків і практиків педагогіки, їх особистого внеску в освіту.

Розвиток міжнародної системи педагогічних понять у цьому контексті постає у вигляді адаптаційних і біфуркаційних етапів. Змістом біфуркації як нестійкого стану міжнародної педагогічної термінології стає «відбір значущих для розвитку сучасної педагогічної науки й практики термінів, введення в науково-дослідницьку діяльність понять, які потребують єдиного розуміння» [7, с. 102]. Становлення міжнародної педагогічної термінології детермінується не лише попереднім розвитком педагогічної науки, її традиціями й тенденціями, а й сучасним розвитком наукової думки й соціальної практики. Здійснюється контекстне осмислення й переосмислення термінів, понять у галузі педагогіки й освіти внаслідок міжнародних інтеграційних процесів, більш широкого й вільного обміну інформацією, поширення педагогічної та науково-методичної літератури, взаємодії різних педагогічних культур, також усе більше поглиблюється взаємопроникнення різних галузей науки. Поряд із цим системність мови педагогіки, якісний і кількісний аспекти, які полягають у відборі певних термінів, їхніх значень, у специфічності закономірностей їх функціонування, певної системи, вносять корективи як в узагальнений простір міжнародної понятійної системи, так і в національні терміни й терміносистеми.

Для сучасної міжнародної педагогічної термінології характерними стають протиріччя й хаотичність (Т. А. Ільїна, Ф. Ф. Корольов, І. М. Кантор, М. А. Данилов, М. І. Болдирев, В. В. Краєвський, В. С. Цетлін, Ю. В. Шаров, Б. Б. Комаровський, В. М. Полонський та ін.). Педагогіка активно запозичує поняття з різних галузей природничо-наукових і гуманітарних знань, наприклад, «простір» (space) і «час» (time). Переважання просторових образів у сучасній науково-педагогічній літературі відображає саму сутність епохи глобалізації й інтеграції і є наслідком перебудови звичних схем наукового мислення. Запозичуючи слова, які виражають ці широкі категоріальні поняття, педагогіка термінологізує їх, включає до свого понятійно-категорійного апарату, утворюючи стійкі термінологічні словосполучення («інформаційно-освітній простір», «інформаційно-педагогічний простір», «полікультурний інформаційно-освітній простір» тощо). Педагогіка також активно запозичує поняття з інших наук поряд із новими термінами, методами й ідеями, однак спостерігається еволюція термінології, спрямована на її конкретизацію й педагогічну інтерпретацію. Так, у педагогічній науці з'являються терміни «педагогічна технологія», «педагогічна інтеграція», «педагогічна синергетика» і т. д.

Використана література:

1. Бондаревская Е. В. Смыслы и стратегии личностно-ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – Москва : Изд-во ИПК – 2007. – № 1. – С. 17–24.
2. Вихруц А. В. Якість університетської освіти в умовах глобалізації / А. В. Вихруц // Якість університетської освіти: актуальні питання теорії та практики: кол. моногр. / за ред. В. Я. Брича, А. В. Вихруца. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – С. 87–105.
3. Краевский В. В. Методология педагогики : [Пособие для педагогов-исследователей] / В. В. Краевский. – Чебоксары: Изд-во Чуваш. ун-та, 2010. – 244 с.
4. Локшина О. І. Методологічні трансформації педагогічної компаративістики у зарубіжжі та розвиток порівняльної педагогіки в Україні / О. І. Локшина // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Педагогічна теорія і практика в контексті інтеграційних процесів». – Тернопіль, 2014. – С. 7–13.
5. Полонский В. М. Методологические принципы разработки понятийно-терминологического аппарата педагогики / В. М. Полонский [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.jeducation.ru/4_2004/55.html.
6. Сластенин В. А. Педагогика : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.
7. Сухомлинська О. В. Про стан теорії та практики виховання в освітньому просторі України / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – Київ : Наука. – 1998. – № 3. – С. 3–6.
8. Motala S. Education transformation and quality: The South African experience / S. Motala, R. Phipo. – San Antonio, Texas. – 2000. – 164 p.
9. Rogers C. On Becoming an Effective Teacher: Person-centered teaching, psychology, philosophy, and dialogues with Carl R. Rogers and Harold Lyon / C. Rogers, H. Lyon. – New York: Education, 2013. – 288 p.
10. Tyrer P. Differential effects of manual assisted cognitive behavior therapy in the treatment of recurrent deliberate self-harm and personality disturbance: the POPMACT study. / P. Tyrer, B. Tom, S. Byford. – New York : Beta press, 2004. – Vol. 18, № 1. – P. 102–116.
11. Verwimp P. Measuring the quality of education at two levels: A case study of primary schools in rural Ethiopia. International Review of Education / P. Verwimp. – New York, NY : Perennial Library. – 2009. – P. 167–196.

References:

1. Bondarevskaya E. V. Smyisly i strategii lichnostno-orientirovannogo vospitaniya / E. V. Bondarevskaya // Pedagogika. – Moscow : Izd-vo IPK – 2007. – № 1. – S. 17–24.
2. Vykhruzhch A. V. Yakist universytetskoj osvity v umovakh hlobalizatsii / A. V. Vykhruzhch. Yakist universytetskoj osvity: aktualni pytannya teorii ta praktyku: kol. monohr. / za red. : V. Ia. Brycha, A. V. Vykhruzhcha. – Ternopil: TNEU, 2016. – S. 87–105.
3. Kraevskij V. V. Metodologiya pedagogiki: Posobie dlya pedagogov-issledovatelej/V.V. Kraevskij. – Cheboksary: Izd-vo Chuvash. un-ta, 2010. – 244 s.

4. Lokshyna O. I. Metodolohichni transformatsii pedahohichnoi komparatyvistyky u zarubizhzi ta rozvytok porivnialnoi pedahohiky v Ukraini / O. I. Lokshyna // Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Pedahohichna teoriia i praktyka v konteksti intehratsiinykh protsesiv». – Ternopil, 2014. – S. 7–13.
5. Polonskij V. M. Metodologicheskie principy razrabotki ponyatijno-terminologicheskogo apparata pedagogiki / V. M. Polonskij. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : http://www.jeducation.ru/4_2004/55.html.
6. Slastenin V. A. Pedagogika: Ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E. N. Shiyanov; pod red. V. A. Slastenina. – Moscow : Izdatel'skij centr «Akademiya», 2002. – 576 s.
7. Sukhomlynska O. V. Pro stan teorii ta praktyky vykhovannia v osvithomu prostori Ukrainy / O. V. Sukhomlynska // Shliakh osvity. – Kyiv : Nauka. – 1998. – № 3. – S. 3–6.
8. Motala S. Education transformation and quality: The South African experience / S. Motala, R. Piphoo. – San Antonio, Texas. – 2000. – 164 p.
9. Rogers C. On Becoming an Effective Teacher: Person-centered teaching, psychology, philosophy, and dialogues with Carl R. Rogers and Harold Lyon / C. Rogers, H. Lyon. – New York: Education, 2013. – 288 p.
10. Tyrer P. Differential effects of manual assisted cognitive behavior therapy in the treatment of recurrent deliberate self-harm and personality disturbance: the POPMACT study. / P. Tyrer, B. Tom, S. Byford. – New York: Beta press, 2004. – Vol. 18, № 1. – P. 102–116.
11. Verwimp P. Measuring the quality of education at two levels: A case study of primary schools in rural Ethiopia. International Review of Education / P. Verwimp. – New York, NY: Perennial Library. – 2009. – P. 167–196.

Сокол М. О., Горпинич Т. И., Смила Й. Проблемы экспликации педагогических понятий в условиях глобализации

В статье рассматриваются проблемы экспликации педагогических понятий в условиях глобализации. Исследуется содержание современного понятийно-категориального аппарата педагогической науки. Раскрывается сущность и содержательное наполнение указанного феномена с учётом модернизационного основания. Подчёркивается, что формирование понятийной системы находится в постоянном развитии, следуя цикловой спирали социальной эволюции.

Ключевые слова: проблема, экспликация, понятие, педагогика, условия глобализации, понятийно-категорийный аппарат.

Sokol M. O., Horpinich T. I., Smyla J. Problems of pedagogical concepts explication in globalization conditions

The article discusses the problem of pedagogical concepts explication in globalization conditions. It explores the meaning of modern conceptual-categorical apparatus of pedagogical science. Taking into account the modernization background the essence and meaningful content of described phenomenon are outlined. It is emphasized that the formation of a conceptual system is in constant development and it follows the cyclic spiral of social evolution. The positively-progressive nature of development process of international pedagogical conceptual-categorical apparatus is associated not only with the change of the empirical industry, its vision in a different perspective, but also with the introduction of new elements in it, the further improvement of scientific and pedagogical concepts as tools for pedagogy conceptualization. Projecting of international pedagogical terminology in the new conditions for the development of world pedagogical science and practice of education is carried out in accordance with the general principles of scientific knowledge on which it relies.

Key words: problem, explication, concept, pedagogy, conditions of globalization, conceptual categorical apparatus.